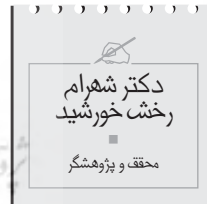

داغستان، جمهوری که دوباره باید شناخت

داغستان یکی از جمهوری‌های خودمختار روسیه در خاور قفقاز و ساحل باختری دریای خزر است. پیشینه مردم داغستان از اقوام مختلف نژاد

قفقازی هستند، به واسطه حضور گروه‌های قومی بسیار گوناگون در این سرزمین به جز روسی، بیش از ۳۰ زبان دیگر نیز در داغستان صحبت می‌شود که این ویژگی در جهان در نوع خود بی نظیر می‌باشد که از آنها می‌شود به زبان‌های زیر اشاره نمود: آواری، دارگینی، لکی، طبسارانی، رتولی، اگولی، تساخوری، کومیکی، نوگای، آذری، روسی، چچنی، تاتی، اکراینی، تاتاری، اگولی . اوستی، یهودیان کوهستانی و . . .

بخش جنوبی جمهوری داغستان را کوه‌ها و دامنه‌های کوه قفقاز اشغال کرده‌اند، در بخش شمالی آن، جلگه پیرامونی خزر قرار دارد. از بخش مرکزی جمهوری، رودهای ترک و سولاک عبور می‌کنند. دو رود اصلی آن که در کوه جریان دارند، سولاک در شمال و سامور در جنوب است.

رشته‌کوه‌های سنگاووی و آندیسیکی، مرزهای طبیعی داغستان را تشکیل می‌دهند. داغستان از ترکیب کلمات «داغ» که در زبان ترکی به معنای کوه است و «ستان» که در زبان ایرانی به معنای «جای یا سرزمین» است، پدید آمده است.

اسلام، ایران و داغستان

بیوستن آلبانیای قفقاز به ایران در زمان حکومت شاپور یکم ساسانی صورت گرفت و بنابر اطلاعات موجود داغستانی‌ها در لشکرکشی‌های فرمانروایان ساسانی و به ویژه شاپور دوم شرکت می‌کردند. به تدریج دین زرتشتی در داغستان گسترش یافت و ایرانیان استحکاماتی را در داغستان ساختند که یکی از آنها شهر دربند و دیوار دفاعی طویل و معروف دربندی باشد.

پس از ساخت این دیوار، مهاجرت مردم ایران به این شهر آغاز شد. طبق اطلاعات اثر معروف دربندنامه، سه هزار خانوار از مناطق داخل ایران به دربند منتقل شدند و بر پایه‌ی آختی‌نامه، انوشیروان ۶۰ خانوار و ۳۰۰ نفر سپاهی به قلعه‌ای در نزدیکی روستای آختی منتقل ساخت.

مسعودی (مورخ و جغرافی دان اسلامی) داغستان را به سال ۳۴۲ ق. مرکب از سه ناحیه ذکر می‌کند: قیطاق که می‌گویند نوشیروان آن را بنا کرده؛ سریر که در سه منزلی دربند قرار دارد. گویند یزدگرد ساسانی چون مغلوب شد، تخت خود را به وسیله یکی از اولاد بهرام چوبین به قفقاز فرستاد و او آن را در جایی که حالا سریر می‌گویند قرارداد. بعضی دیگر گویند تخت کیخسرو در آنجا به غاری بود؛ و کوهستان قموق است که مردمش بر دین نصاری‌اند.

پس از سقوط دولت ساسانی و حمله اعراب و به ویژه بعد از آمدن آنان به داغستان (نخستین گردان‌های سپاه اعراب در سال ۲۲ ه. ق. به دربند آمده بودند) روابط ایران و داغستان کاهش یافت. پس از گسترش دین مبین اسلام در داغستان، زبان عربی جایگاه اول را احراز نمود و زبان اصلی تمام مناسبات تجاری، سیاسی، فرهنگی و ادبی شد، ولی در اواخر قرن ۱۱ و اوایل قرن ۱۲ میلادی و به ویژه بعد از قرن ۱۶ میلادی، زبان فارسی دری در زندگی روزمره و فرهنگ، ادبیات و حتی مکاتبات سیاسی و تجاری جایگاه خاصی را به خود اختصاص داد.

در پی شکست ایران عهد قاجار در جنگ با روسیه تزاری و عقد قراردادهای ننگین ترکمنچای و گلستان، بخش‌های وسیعی از ایران جدا شد که داغستان نیز یکی از آن مناطق بود. این ناحیه امروز یکی از جمهوریهای خودمختار روسیه محسوب می‌شود و مرکز آن ماخاچکالا (ماخاچ قلعه -

پتروفسک) است.

داغستان در عرض سده‌های زیادی در منطقه نفوذ فرهنگ شرق قرار داشت. فرهنگ داغستان در شرایط پیچیده فرهنگ عربی، فارسی و ترکی زبان توسعه می‌یافت. همکاری شدید سیاسی و اجتماعی - فرهنگی در منطقه، تاثیر متقابل و غنی سازی متقابل دو فرهنگ، موضوعاتی هستند که همیشه با علاقه مورد تحقیق قرار گرفته‌اند. روابط تاریخی داغستان و ایران ریشه در عمق تاریخ دارد. از زمان ساسانیان تا لشکرکشی‌های نادرشاه (۱۷۴۷-۱۷۳۰)، داغستان همیشه موضوع مطرح شده در نقشه‌های استراتژیکی سیاست ایران بود. داغستان جنوبی و به ویژه دربند بیش از دیگر مناطق، تحت نفوذ ایران قرار داشت. فرمانروایان ایران با هدف تحکیم مواضع خود، حاکمان دربند و اراضی همجوار را منصوب می‌کردند، تعداد زیادی از خانواده‌های ایرانی در داغستان جنوبی زندگی می‌کردند. گسترش و رواج زبان فارسی در داغستان، باعث گسترش روابط بازرگانی مردم داغستان با ایران می‌شد. دربند چهارراه تلاقی راه‌های تجاری بود که به ایران و دیگر کشورهای شرقی منتهی می‌شدند. در داغستان، از جمله در قیزلیار، در قرن هجدهم محل سکونت تجار ایرانی وجود داشت. مطابق اسناد موجود در آرشیو مرکزی دولت جمهوری داغستان، ایرانیها در عرصه تجارت بسیار فعال بودند و از تجارتخانه‌ها و مغازه‌های شخصی برخوردار بودند و آداب و رسوم خود را رعایت می‌کردند و از مراسم عزاداری برای امام حسین (ع) گرفته که در آنجا به آن شاخسی واخسی می‌گویند که تا مراسم نوروز و دیگر اعیاد، مقید به انجامش بودند.

به موازات رواج اسلام در داغستان، فرهنگ کتابت شرق نیز به طور گسترده تری رواج یافت. توجه زیادی به آموزش ابتدایی می‌شد. مکتب خانه‌ها تقریباً در تمام محلات مسکونی وجود داشت و در محلات بزرگتر، مدرسه دایر بود. بنا به منابع شفاهی - داستانی، مدرسه‌ها در داغستان حتی در قرن یازده نیز وجود داشتند. محلات مسکونی مانند آشتی (Ashti)، ایتساری (Itsari)، آختی (Akhti)، کوباجی (Kubachi)، کوموخ (Kumukh)، خونزاخ (Khunzakh)، اوبودا (Oboda)، سوگراتل (Sogratl) و غیره، مراکز فرهنگی - مذهبی به حساب می‌آمدند که محل تمرکز اندیشه‌های آموزشی و علمی بود. دانشمندان داغستانی از مدارس خاص خود برخوردار بودند که شاگردان از سراسر کشور برای تحصیل به آنجا می‌آمدند.

کتب فارسی در داغستان رواج گسترده‌ای داشت. توصیف و تعریف از کتابهای شخصی، کتابخانه‌های مساجد، متون فارسی انستیتوی تاریخ، باستان‌شناسی، قوم‌شناسی مرکز علمی

داغستان که از گوشه و کنار داغستان جمع‌آوری شده، گواه این امر است که شامل نمونه‌های عالی کتابت فارسی، مانند اشعار حافظ، سعدی، نظامی، جامی، کمال خجندی و دیگران می‌شود.

کنسولگری ایران که در زمان قاجار در آنجا قرار داشت و خیابانی به نام تهران که اکنون تغییر نام پیدا کرده و قبرستان ایرانیان که توسط دولت آن زمان خریداری شده و هم اکنون هم با همان نام پای برجاست. مجموعه دست‌نوشته‌های فارسی که در بنیاد آرشیوی نگهداری می‌شود، منحصر به فرد و به لحاظ تنوع موضوعات از بقیه متمایز است. در آنجا آثاری در موضوعات زبان‌شناسی، منطق، شعر، طب، تصوف، فقه، مراسم مذهبی، اخلاق، ادبیات قرآنی، قرآن (با ترجمه زیر هر خط به فارسی) و غیره وجود دارد. به دیگر سخن، تمام سبک ادبی فارسی قرون وسطی معرفی شده است. بیشتر متون به قرن ۱۸-۱۷ تعلق دارد. یادداشتهای حاشیه‌ای موجود گویای رواج کتب فارسی در داغستان است. منطقه مکاتبات، حفظ و تهیه دست‌نوشته‌ها به حد کافی وسیع است: داغستان (در بند، آختی، اوبرا، کوموخ، کارا، چوننا، آکوشا، القدر، تسورگ، کوباچی، خونزخ)، اران (جمهوری کنونی آذربایجان)، تاتارستان، شمال خراسان بزرگ (آسیای میانه) و ایران. لازم به ذکر است که عده زیادی از علمای داغستان افزون بر فارسی، به عربی و ترکی نیز مسلط بودند. آنها مقالات خود را به فارسی می‌نوشتند، به این زبان مکاتبه می‌کردند و آثار فارسی را ترجمه می‌نمودند. نیاز به یادگیری این زبان و علاقه بدان چنان بود که دانشمندان داغستانی برای ادامه تحصیل به ایران می‌رفتند. آثار کتاب‌شناسی دانشمندان داغستانی قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ حسن قادری، علی کابایف، نظیر دورگلی (Durgeli) اسامی علمای معروف و نه چندان مشهور داغستانی که از قرن ۱۶ تا اوایل قرن ۲۰ به فارسی می‌نوشتند، ذکر شده است. از سده نوزدهم آمدن کارگران مهاجر ایرانی، تاثیر فراوانی در گسترش زبان و ادبیات فارسی در داغستان داشت. بنا به آمار رسمی طی سالهای ۱۹۰۵-۱۸۹۱، نام ۱۵ تا ۶۲ هزار نفر مهاجر ایرانی در قفقاز به ثبت رسیده بودند. در داغستان یک چهارم کارگران صنایع و حمل و نقل را ایرانیها تشکیل می‌دادند. بسیاری از ایرانیان در داغستان ساکن شدند، تشکیل خانواده دادند و بعدها شهروند روسیه شدند. داغستان برای آنها در حکم وطن دوم بود. بنا به اطلاعات کمیته آمار داغستان، ایرانیان نه فقط در شهرهای دربند، پورت پتروفسک، تمیرخان شور، بلکه در کایتاگو - تاباساراتسک، کیورینسک، سامور و دیگر نواحی نیز زندگی می‌کردند. برخی از آنها به باغبانی و کشاورزی مشغول بودند. ی.ای. کوزوبسکی متذکر می‌شود که: در شور، ساکنان ایرانی الاصل زمین‌هایی را اجاره می‌کردند و با زحمت و کار زیاد به

نتایج خوبی می‌رسیدند. در بین ایرانیها می‌شد به کارگران ساده، نانوایان، کفاشها، تعمیرکاران ساعت، روحانیان، کلاه‌دوزان، تاجران، فروشندگان و معلمان برخورد. ایرانیها زمین، کارخانه و کارگاه در قفقاز، قومتور قلعه، چیریورت، تارکی، جنگوتای داشتند. «برای نمونه، کارخانه تنباکو داغستان، کارخانه محصولات قندی و شیرینی جات فیروزه، کارخانه آجرسازی در پورت پتروفسک، کارخانه کوچک آجر و صابون‌پزی در تمیرخان شور به ایرانیها تعلق داشت. ایرانیان از مدارس خاص خود در بخشهای زیادی از نقاط پر جمعیت داغستان برخوردار بودند. تدریس زبان فارسی در اولین مرکز آموزشی در بند آغاز شد. این مرکز در سال ۱۸۴۹ تاسیس شد و از گوشه‌وکنار داغستان برای تحصیل در این مدرسه عالی به آنجا می‌آمدند. در پورت پتروفسک در سال ۱۸۹۹، جنب مسجد ایرانیها، مدرسه مخصوص ایرانی فعال بود که با پول انجمن مسلمانان تاسیس شده بود. در تمیرخان شور، مدرسه نوع جدید روسی - ایرانی «مجدیه» گشایش یافت. مدرسه با پول ایرانیهای محل اداره می‌شد. کسانی که با موفقیت مدرسه را به اتمام می‌رساندند، برای ادامه تحصیل به مدرسه سه ساله تمیرخان شور پذیرفته می‌شدند. ایرانیها در مدارس روسی - اسلامی به نام ملک مشدی بابایف در پورت پتروفسک تدریس می‌کردند. او ایرانی الاصل و به کارهای خیریه مشغول بود و تمام درآمد خود از اموال غیرمنقولش را صرف مدرسه می‌کرد. اسامی ایرانیها را می‌توان در فهرست خانوادگی اشخاصی که در پورت پتروفسک و در بند زندگی می‌کردند، پیدا کرد. آنها مقامهایی از قبیل ولی حاکم، مشاوران درجه‌دار، سروان، و دیگر مقامات عالی اجتماعی داشتند. این همه به مدد ریشه‌های مشترک تاریخی و سنن اصیل معنوی، صورت می‌گرفت که از جمله عواملی هستند که روند همگرایی فرهنگی - تاریخی به کمک آنها شکل می‌گیرد. قرن نوزدهم قیام همگانی شریعت در داغستان جهت نشان دادن واکنشی به جنگ میان روسیه و ترکیه در سالهای ۱۸۷۷ تا ۱۸۷۸ صورت گرفت. اما با وجود نتایج مثبتی که اوایل قیام به دست آوردند، این قیام به شدت سرکوب شده و قیام‌کنندگان مورد مجازات شدید قرار گرفته به مناطق گوناگون روسیه تبعید شدند. سال ۱۹۴۴ حکومت دینی مسلمانان قفقاز شمالی به رهبری مفتی این منطقه آغاز شد. سالهای ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۷، دوره قانونی فعالیت‌های اجتماعی بقاء‌الدین کبدوف (بقاء‌الدین محمد نیز نامیده می‌شود)، به شمار می‌رود. سال ۱۹۹۰، با فروپاشی حکومت معنوی مسلمانان قفقاز شمالی، حکومت مسلمانان داغستان تشکیل شد.

۱۷ سپتامبر سال ۱۹۹۱، تغییر وضعیت و تغییر نام در حکومت رخ داد و ۱۷ دسامبر سال ۱۹۹۱، به

صورت جمهوری داغستان درآمد. سال ۱۹۹۴، قانون اساسی جمهوری داغستان به تصویب رسید. سال ۱۹۹۸، بقاءالدین محمد با طرفداران خود شورای اسلامی داغستان را به نام سازمان رادیکال اسلامی سازماندهی کرد. ۲۱ می، برادران خاچیلایف با طرفداران خود در ماخاچ قلعه، ساختمان دولت را محاصره کردند.

سال ۱۹۹۹، وهابیون در داغستان غربی و مرکزی نفوذ کردند. سال ۲۰۰۶ به پیشنهاد ولادیمیر پوتین، موخا علی یف به عنوان رئیس جمهوری داغستان برگزیده شد. شهر دربند در فاصله ۱۲۰ کیلومتری شهر مخاچ قلعه و تقریباً در مرز روسیه و آذربایجان است.

جمعیت

جمعیت این جمهوری بنا بر سرشماری سال ۲۰۰۸ دو میلیون و ششصد و هشتاد و هفت هزار نفر اعلام شده است. جمعیت کشاورز این منطقه ۵/۵ درصد کل جمعیت را تشکیل می‌دهد، حدود ۷۰۰ هزار نفر داغستانی در خارج مرزهای این کشور زندگی می‌کنند. با آنکه رشد جمعیت فدراسیون روسیه منفی است، ولی مردم داغستان از نظر میزان مولید، پس از اینگوشه و چچن جایگاه سوم را در روسیه به خود اختصاص می‌دهند. جمعیت روسیه از زمان فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ رو به کاهش گذاشته و اکنون با ۵ درصد کاهش به ۱۴۲/۵ میلیون نفر رسیده است.

این کاهش جمعیت موجب شده تا برنامه‌های چند میلیارد دلاری برای افزایش میزان زاد و ولد در این کشور به اجرا گذاشته شود. اما در شرایطی که بومی‌ها و اقوام روسی به دلیل کاهش زاد و ولد برای ادامه بقای خود با چالش جدی رو به رو هستند، هر سال موجی از مهاجران از مناطق عمدتاً مسلمان آسیای مرکزی به روسیه هجوم می‌آورند. آمار و ارقام رسمی جمعیت مسلمانان روسیه را در سال ۱۹۸۹، ۱۲ میلیون نفر نشان می‌داد. این رقم اکنون تا ۳۰ میلیون نفر رسیده است.

وضعیت دینی داغستان

تأثیر دین بر جریانات اجتماعی - سیاسی در جمهوری داغستان، در اواخر سال‌های ۱۹۹۰ میلادی به بالاترین حد خود رسید. جمعیت محلی این منطقه حتی در دوره اتحاد جماهیر شوروی از نظر اعتقادات دینی متمایز بودند. با آغاز دوره پرسترویکا در اواخر سال‌های ۱۹۸۰، جمعیت

سلفی‌ها در کنار جمعیت‌های صوفیان افزایش یافت. با اینکه در این منطقه، حضور سلفی‌ها پر رنگ است، هیچ مناقشه منطقه‌ای یا بین منطقه‌ای با صوفیان رخ نداده است. در قرن هفتم اسلام از بخش قفقاز شرقی در این منطقه گسترش یافت و اوایل قرن دوازدهم، حکومت مسلمانان در این منطقه آغاز شد. در قرن پانزدهم، اسلام در داغستان با وسعت بیشتری گسترش یافت. مردم داغستان اسلام را به شمال قفقاز نیز گسترش دادند. اکنون ۹۶٪ جمعیت داغستان معتقد به اسلام هستند که ۹۵٪ آنان سنی و ۵٪ شیعه هستند. ۴٪ کل جمعیت را مسیحیان (پراوااسلاو) تشکیل می‌دهند و جمعیت روس‌های داغستان از شیعیان کمتر است.

ایران و داغستان

روابط تجاری و مراسلات اقتصادی هم اکنون به دو صورت آبی و زمینی بوده که کلیه کالای تجاری از طریق دریای مازندران از بندر ماخاچکالا به بنادر شمالی می‌باشد که در تابستان این حمل کالا از ایران تا دریای سیاه هم امتداد پیدا می‌کند. راه زمینی از طریق مرز دربند و مرز آذربایجان امکان پذیر می‌باشد که حتی قطارهای مسافربری و باری نیز از این مسیر تردد می‌نماید که متأسفانه بعد از شروع اختشاشات و ناآرامیها توسط استقلال طلب‌های چچن در روسیه دولت روسیه عبور از این مسیر را برای کلیه کشورها (بجز کشورهای تازه استقلال یافته) بسته است که این امر باعث خسارت تجار و مسافران ایرانی که می‌خواهند از این مسیر استفاده کنند شده است.

هم اکنون مردم داغستان به خاطر مسایل دینی و نژادی که دارند خودشان را به مردم ایران نزدیک می‌دانند و تمایل بسیار زیادی نسبت به ایجاد روابط نزدیک‌تر با ایران را دارند که امید می‌رود با گشوده شدن مرز آذربایجان دربند برای ایرانیان کمک بیشتری به ایجاد روابط صورت گیرد.